

PASTORAAT EN DIACONAAT

Arie Romein

Twee begrippen

De begrippen pastoraat en diaconaat zijn we gewoon los van elkaar te hanteren. Pastoraat is dan, zo ongeveer, herderlijke begeleiding van mensen met het oog op hun persoonlijk geloof. Diaconaat is meer sociaal van aard en wordt gekenmerkt door materiële dienstverlening.

In de loop van de tijd, vooral in de vorige eeuw, zijn beide begrippen verbreed. Pastoraat wil zeker nog altijd helpen om het geloof te vinden of opnieuw te beleven. Maar veelal wordt er meer onder verstaan en denkt men daarbij ook aan begeleiding naar zingeving en persoonlijk welzijn. In de diaconale sfeer kreeg men steeds meer oog voor de betekenis van gerechtigheid naast barmhartigheid. Daarbij is de doelstelling heel breed: het gaat erom, dat mensen tot hun recht komen. En dat niet alleen individueel, maar ook collectief, in termen van volkeren. Denk maar aan de ruime doelstellingen van het werelddiaconaat.

Door die verbreding van beide begrippen kunnen we constateren, dat diaconaat en pastoraat niet alleen elkaar raken, maar zelfs elkaar gaan overlappen. De praktijkverhalen in dit nummer van "Toerusting" laten dat duidelijk zien. De vraag is, of deze overlapping legitiem is of dat hier sprake is van begripsvervaging.

Bijbelse oriëntatie

Het lijkt mij goed en zelfs principieel noodzakelijk te peilen hoe dat in de bijbel ligt. Zijn daar gegevens die ons helpen zuiver te zien? In denk van wel.

Het bijbelse zelfstandig naamwoord dat ten grondslag ligt aan pastoraat is "*pastor*", herder. De herdermetafoor is een typisch bijbels beeld van Gods wijze van optreden met betrekking tot zijn volk. Ook Jezus noemt zichzelf de Goede Herder die zich geheel inzet voor zijn schapen. Herderlijke zorg is een terechte aanduiding van zijn werk en in de ontwikkeling van de bijbelse diensten (ambten?) blijft de benaming "herder" in gebruik (vgl. Efez.4:11). Daarbij gaat het om zorg voor mensen in brede zin, zij het steeds consequent in het kader van geloof.

Diaconaat komt van *diaken* en *diakonia*. Dat laatste woord heeft in de Schrift een meervoudige betekenis. Van groot belang is de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid. Maar er is ook sprake van de "diakonia der verzoening" (2 Kor.5:18). Dat is de dienst van de verkondigers als instrumenten van Gods verzoenend handelen in Christus.

Kerkelijke ontwikkelingen

In de prille aanvangstijd van de christelijke kerk en in de vroegste gemeenten groeide er langzaam een afbakening van werkzaamheden en een variatie van taken, maar van een waterdichte scheiding tussen het werk van de pastor en dat van de diaken kan men beslist niet spreken. Beter is het om het zo te formuleren: het werk van de herder heeft tevens diaconale trekken en het werk van de diaken heeft tevens pastorale aspecten. Is daarbij niet te denken aan het "grondmodel" dat Jezus' wijze van doen te zien geeft? Hij treedt op als herder in zijn zorg voor de zielen van mensen die God kwijt zijn.. Maar tegelijk is Hij een diaken, die mensen opheft uit situaties van discriminatie, ziekte, verdriet, eenzaamheid.

In zijn voetspoor waren de apostelen, pastorale figuren, van meet af aan diaconaal actief. De diakenen van het eerste uur, - als we de zeven gekozenen uit Handelingen 6 zo, met de traditie, mogen noemen - waren net zo goed actief in de verkondiging. Het vroeg ontluikende diakenambt heeft stellig ook een pastorale kleur gehad.

De Vroege Kerk heeft al spoedig ambtelijke taakverdelingen aangebracht. Er kwam onderscheid tussen de pastorale functie van de bisschop en de sociale, spoedig eveneens liturgische, functie van de diaken. In de Rooms-katholieke traditie was de pastoor (herder) onderscheiden van de diaken, de laatste een weinig betekende figuur. In onze tijd is daar de diaken terug, maar in een bediening met een sterk pastorale inslag!

De Reformatie zette de diaken weer in het sociale ambt, onderscheiden van de "herder en leraar". Het diaconaat ontwikkelde zich tot een indrukwekkend eigen instituut in de kerken van het hervormde of gereformeerde type. In Nederland groeide een wijdvertakt en goed georganiseerd kerkelijk diaconaat.

Geen scheiding, wel onderscheiding

In de jongste tijd buigen deze twee verschillende aspecten van het kerkelijk en ambtelijk leven weer naar elkaar toe, zoals in onderstaande praktijkverhalen duidelijk wordt. Ik meen aangegeven te hebben dat dit alleszins legitiem is. Diaconaat en pastoraat verhouden zich tot elkaar als hol en bol. Gefundeerd in de onlosmakelijke verbondenheid van woord en daad (*dabar*). We moeten daar niet moeilijk over doen, zeker niet vanwege principiële motieven.

Toch is het nodig datgene wat niet te scheiden is toch goed te blijven onderscheiden. Het is niet goed dat pastoraat om zo te zeggen opgaat in diaconaat, anders gezegd: het daadkarakter van de begeleiding van mensen moet het woordkarakter niet verdringen. Wat niet wil zeggen dat er altijd plaats kan zijn voor het goede woord. Dat kan soms gedurende een lange tijd (nog) niet. Maar het geloofsaspect is wel wezenlijk voor kerkenwerk.

Voor de noodzaak tot blijvend onderscheiden is nog een ander motief te noemen. Uit de sfeer van het beheer (c.q. kerkvoogdij) wil men nog wel eens aandringen op overheveling van diaconaal geld voor de instandhouding van de eigen gemeente. En daarvoor kan de eenheid van pastoraat en diaconaat een motief zijn (“’t Is immers één pot nat...”).

Daarmee onttrekt men gelden die voor hulpverlening aan armen bestemd zijn aan hun doel. Dat is incorrect. De gegeven middelen, ook wanneer het lang geleden gelegateerde goederen betreft, zijn niet “van onszelf”, maar van de armen, voor wie diakenen ze beheren en hun ten goede besteden.

Betekent de eenheid van pastoraat en diaconaat de opheffing van het verschil tussen de ambten van herder en leraar, ouderling (die is ook pastor) en de diaken? Daar pleit ik niet voor. Ik acht het in dit verband een gelukkige greep van de PKN- kerkorde uit te gaan van het ene ambt (lutherse traditie), dat vervolgens uitwaaiert in de drie ambten van predikant, ouderling en diaken (gereformeerde traditie). Zo toont men een open oog voor de eenheid en de verscheidenheid beide. En dat vind ik een goede zaak.

Gepubliceerd in 'Toerusting', jaargang 2000, nr.5